

แนวคิดอทวิลักษณ์ของเซน ในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น

The Concept of Zen's Non-duality in Japanese Way of Life

ผศ.ดร.ปิยะมาศ ใจไฝ่ (Piyamas Jaifai, Asst. Prof., Ph.D.)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Department of Philosophy and Religions, Faculty of Humanities,

Chiang Mai University

Email: piyamas.j@cmu.ac.th

ตอบรับบทความ (Received) : 28 มกราคม 2569

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 6 กรกฎาคม 2569

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 29 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง แนวคิดอภิปรัชญาแบบเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาจริยศาสตร์แบบเซน 2) ศึกษาสุนทรียศาสตร์แบบเซน และ 3) วิเคราะห์ปรัชญาเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น โดยงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร และนำเสนอผ่านการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า จริยศาสตร์แบบเซนมองชีวิตว่ามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามเหตุปัจจัย ความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ครอบงำบนความจริงที่เปลี่ยนแปลง ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งแบบถาวร ส่วนสุนทรียศาสตร์แบบเซนมองว่าความงามปรากฏขึ้นทุกขณะและดับไป ไม่มีความงามใดถาวร ทั้งนี้เซนมองว่าความไม่งามเป็นส่วนหนึ่งของการมองเห็นความงามซึ่งเป็นคุณค่าในชั่วตรงข้าม จึงกล่าวได้ว่าทั้งจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์แบบเซนอยู่บนแนวคิดอภิปรัชญา จากการวิเคราะห์วิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นทั้ง 4 ประการ พบว่า 1) แนวคิดเชิงจริยศาสตร์แบบเซนผ่าน อิกิไก (生き甲斐) มองสิ่งต่าง ๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งใช้ชีวิตโดยมองเห็นความสัมพันธ์กับสิ่งเล็กน้อยในชีวิตประจำวัน โดยเป้าหมายจะเปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ช่วงของชีวิตตามเหตุปัจจัย มองชีวิตอย่างตรงไปตรงมา เอาใจใส่และทุ่มเทในการใช้ชีวิตแต่ละช่วงวัยอย่างเต็มที่ 2) แนวคิดเชิงจริยศาสตร์แบบเซนผ่าน อิจิโกะ-อิจิเอะ (一期一会) มุ่งให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของผู้คน สถานที่ และมีชาหรือเครื่องดื่มเป็นสื่อกลาง ทุกปัจจัยมีผลต่อความหมายของชีวิต ณ ช่วงเวลานั้น เพราะมองว่าไม่สามารถหวนกลับมาเปลี่ยนแปลงอะไรได้อีกและไม่เป็นนิรันดร์ ดังนั้นสถานการณ์ที่ปรากฏตรงหน้าคือช่วงเวลาที่จะไม่เกิดขึ้นอีก 3) แนวคิดเชิงสุนทรียศาสตร์แบบเซนผ่าน คินสิจิ (金継ぎ) มองว่าสรรพสิ่งล้วนมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ดังนั้นร่องรอยที่ปรากฏถึงความเสื่อมเหล่านี้คือ ความจริงที่แสดงออกได้โดยไม่ต้องปกปิด ทั้งความใหม่หรือเสื่อมไปล้วนงามเพราะคือ ความจริงของสิ่งนั้น และ 4) แนวคิดเชิงสุนทรียศาสตร์แบบเซนผ่าน วะบิ-ซะบิ (侘寂) มุ่งให้มองเห็นความงามของกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง ทุกการเปลี่ยนแปลงล้วนงามโดยกระบวนการที่ไม่ได้ปรุงแต่ง แต่มองเห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้นทวิลักษณ์ทั้งหลายจึงไม่ใช่ความจริงที่ถาวร แต่เป็นการปรากฏขึ้นของความจริงในชีวิตประจำวัน ณ ขณะนั้นและเปลี่ยนแปลงเสมอ ดังนั้นวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นจึงเน้นที่การมองเห็นคุณค่าของการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ขณะของชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นหนทางที่ไม่ทำให้ชีวิตเป็นทุกข์อันเนื่องมาจากความยึดมั่นในคุณค่าที่ถูกกำหนดเป็นสองชั่วตรงข้าม มองว่าความดีและความงามสัมพันธ์กับความจริงบนหลักการแบบเซน

คำสำคัญ: จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญา ปรัชญาเซน วิถีชีวิต ปรัชญาญี่ปุ่น

Abstract

This research article entitled “The Concept of Zen’s Non-duality in Japanese Way of Life,” has three purposes: 1) to study Zen ethics, 2) to study Zen aesthetics, and 3) to analyze Zen philosophy in the Japanese ways of life. This research used documentary research methodology and presented in analytical description.

The research findings indicate that Zen ethics has a perspective of life as constantly changing due to various factors. Relationships with things should be viewed in terms of this ever-changing reality, without clinging to any single, permanent value. Zen aesthetics views beauty at every moment; no beauty is permanent. Zen sees ugliness as a part of the perception of beauty, a value at its opposite end. Therefore, it can be said that both Zen ethics and aesthetics are based on the concept of Non-duality. An analysis of the four aspects of Japanese way of life reveals that 1) The concept of Zen ethics is explored through Ikigai, which perceives that everything is constantly changing, seeks to live by perceiving the relationship of the nuanced details in daily life, and focus on goals that changes throughout the life stages according to the circumstance. It involves living with honesty and integrity, applying effort to each life stage. 2) The concept of Zen ethics is explored through Ichigo-Ichie prioritizes the relationship with others, places, and all environmental factors as the meaning of life at the current moment, as the confronted situation is unrepeatable. 3) The concept of Zen aesthetics is explored through Kintsugi, which perceives that everything is subject to decay as a natural process. Therefore, the trace of decay is the reality that it expresses and does not need to be concealed. The decays are beautiful because that is their reality. 4) The Wabi-Sabi aesthetics show the beauty of the transformation of all things. All transformations are beautiful due to the unadulterated process and their relationship with other things. Therefore, duality is not a permanent reality, but an appearance of reality in the daily life of a moment and is subject to change. Thus, the four Japanese ways of life emphasize perceiving the value of change in every moment of daily life, so as not to suffer from clinging to fixed-dualistic values. It views goodness and beauty as related to truth according to Zen principles.

Keywords: Ethics, Aesthetics, Non-duality, Zen Philosophy, Way of Life, Japanese Philosophy

1. บทนำ

สังคมร่วมสมัยมุ่งส่งเสริมความคิดแบบทวิภาวะ (Duality) มุ่งเน้นการแสวงหาชีวิตที่ดีโดยอาศัยสิ่งภายนอกเสมอ ทั้งที่ความเป็นจริงแบบเซนมองว่าชีวิตมีหลายแง่มุมและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บย็อง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han: 1959-) อธิบายถึงปัญหาของมนุษย์ในปัจจุบันในหนังสือ *The Burnout Society* ว่ามนุษย์กำลังทำสงครามกับตนเอง เพราะถูกกระตุ้นให้มองโลกในแง่บวก (Positive) มากเกินไปทำให้ไม่สามารถยอมรับความผิดพลาด ความบกพร่องความจริงตามที่เป็นได้ ทั้งในการทำงานและในการใช้ชีวิต ความสำเร็จเป็นผลผลิตจากการเป็นนายและทาสในคนเดียวกันของเราที่ขูดรีดตัวเองอย่างถึงที่สุด รวมถึงคอยควบคุมพฤติกรรมของตนเองอยู่เสมอ สังคมที่บูชาความสำเร็จดำเนินไปพร้อมกับการทำงานอย่างต่อเนื่องของทุนและขับเคลื่อนการบริโภคอย่างไม่หยุดหย่อน และหลอกลวงตนเองว่าเรายังมีอิสระในการเลือกบริโภค แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความหมายและคุณค่าของชีวิตมิได้เพียงดำรงอยู่ด้วยการบริโภคที่มองเห็นเพียงตัวเรา ในทางกลับกันความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ถูกตัดขาด และในที่สุดมนุษย์จะแปลกแยกในตนเองด้วยความบกพร่องในการเติมเต็มความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่กำลังยึดมั่นถือมั่น¹

ชีวิตที่ดีในสังคมร่วมสมัยกระแสหลักเป็นชีวิตที่มุ่งแสวงหาความเจริญทางวัตถุและสนับสนุนวัฒนธรรมบริโภคจนเกินความจำเป็น เดวิด โรเบิร์ต ลอย (David R. Loy: 1947-) ได้เสนอการใช้ชีวิตเชิงปฏิวัติแนวพุทธไว้ว่า พุทธศาสนาจำเป็นต้องเผชิญหน้ากับอารยธรรมสมัยใหม่และโพสต์โมเดิร์น ซึ่งเป็นความท้าทายอย่างยิ่งเพื่อตรวจสอบชีวิตที่มองเห็นสารัตถะที่แท้และสิ่งที่ไม่จำเป็นต่าง ๆ ซึ่งเขาเสนอรูปแบบใหม่ ๆ ในการนำเสนอคำสอนในพุทธศาสนาเพื่อพระธรรมจะสามารถงอกงามในสถานที่ใหม่และกาลใหม่ หัวใจของพุทธศาสนาคือการเผยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างความไม่สามารถเป็นสุขกับชีวิตและมายาคติแห่งตัวตน ลอยมองว่าปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากความรู้สึกขาด (Lack) ซึ่งเป็นรากเหง้าของปัญหาอื่นตามมา²

การเข้าถึงความจริงของพุทธปรัชญามหา्यानอยู่เหนือทวิภาวะ ในปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร กล่าวถึงลักษณะของความจริงไว้ว่า ประสบการณ์ทุกอย่างอิงอาศัยจิต สิ่งทั้งหลายมีเหตุปัจจัยและเงื่อนไขที่พร้อมให้ปรากฏขึ้น ทำให้ยืนยันได้ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นสิ่งที่สัมพันธ์และอิงอาศัยกัน

¹ Byung-Chul Han, *The Burnout Society*, trans. Erik Butler (United States: Stanford University Press, 2015), 10.

² David R. Loy, *Money, Sex, War, Karma: Notes for a Buddhist Revolution* (United States: Wisdom Publications, 2008), 16 - 21.

และกัน กระบวนการเข้าถึงความจริงจึงต้องอาศัยการพิจารณาถึงสภาพที่อธิบายไม่ได้ของ ประสบการณ์การอิงอาศัย อยู่เหนือการมีอยู่และไม่มีอยู่ เหนือความเหมือนและความต่าง เหนือ ความคิดที่แบ่งแยกใด ๆ³ แนวคิดอทวิภาวะ (non-duality) ถือเป็นหลักสำคัญของพุทธปรัชญา โดยเฉพาะในทางพุทธศาสนมหายานที่จะนำพาให้มนุษย์สามารถมีชีวิตตามสมควรและอยู่กับความจริงที่เป็นในแต่ละวัน

อทวิภาวะ ในพุทธศาสนมหายานถือเป็นภาวะที่ไม่ยึดมั่นในด้านใดด้านหนึ่งในการให้ คุณค่าสิ่งต่าง ๆ มองว่า ความเป็นจริงที่ปรากฏนั้นเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ต่าง ๆ ซึ่งคุณค่าทั้งสองด้านตรงข้ามสามารถมีความเป็นไปได้ที่จะปรากฏขึ้นแก่สิ่งนั้นๆ ได้เช่น เดียวกัน ทำให้คุณค่าของสรรพสิ่งไม่มีความคงทนถาวรมีเพียงคุณค่าที่เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย เท่านั้น ซึ่งจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์แบบเซนในชีวิตประจำวันปรากฏให้เห็นในมุมน้อย ๆ น้อย ๆ แต่มุ่งยืนยันหลักการของอทวิภาวะว่า เป็นกระบวนการทำงานของจิตที่มองเห็นความจริง ตามที่มันเป็น ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในเชิงจริยศาสตร์ โดยเฉพาะการ ดำเนินชีวิตประจำวันที่มีการเผชิญหน้ากับสถานการณ์หลากหลายที่มากระทบชีวิตและจิตใจ ทั้ง เรื่องของสุขภาพที่ได้รับผลกระทบมาจากวัฒนธรรมบริโภคนิยมสุดโต่งทั้งด้านอาหารและการใช้ชีวิต ประจำวันจนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยมองว่าหากเรามองเห็นพุทธภาวะแห่งสรรพสิ่งแล้วความ สัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม ได้อย่างชัดเจน และมองเห็นความซับซ้อนของ ปัญหาว่าเป็นโครงสร้างขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถแก้ได้ด้วยการพัฒนาและสั่งสมวัตถุเช่นในอดีตที่ผ่านมา แต่เพียงด้านเดียว ในขณะที่เดียวกันประชากรวัยแรงงานลดลงประชากรผู้สูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้น ทุกวันส่งผลให้วัยทำงานไม่สามารถการเอาใจใส่ได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นความเข้าใจโลกของผู้สูงอายุบน หลักการของ *อิกิไก* (生 息 甲斐/Ikigai) การมองความรุ่งโรย หรือความเหงามเศร้า ผ่านคำว่า *คินสึกิ* (金 継 ぎ/Kintsugi) ให้ความสำคัญและชื่นชมความงามของชีวิตผ่านคำว่า *อิจิโกะ-อิจิเอะ* (一 期 一 会/Ichigo-Ichie) และ *วะบิ-ซะบิ* (侘 寂/Wabi-Sabi) จะสามารถช่วยให้คนทุกๆ วัย สามารถเข้าใจตนเองและความเปลี่ยนแปลงของโลกและผู้คนได้ในระดับหนึ่ง

จิตของมนุษย์มักซัดส่ายไปตามกระแสที่เข้ามากระทบทำให้ไม่สามารถมองเห็นความจริง ตามที่มันเป็นได้ ทำให้ถูกชักนำไปตามอารมณ์ บ้างก็ยึดมั่นถือนั่นกับเหตุผลมากจนละเลยความ

³ Peter Della Santina, *ต้นไม้แห่งโพธิ์: คำสอนพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน และอภิธรรม*, แปล โดย สมหวัง แก้วสุฟอง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (เชียงใหม่: โพธิ์บัณฑิต, 2561), 196-200.

จริงที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอชีวิตที่ดีในสังคมร่วมสมัยที่เต็มไปด้วยสิ่งยั่วยุให้เกิดการบริโภคเกินความจำเป็น และละเลยการมองความจริงตามที่เป็นชีวิตที่งดงามบนหลักการอภิปรัชญาแบบเซนจะเป็นข้อเสนอที่น่าสนใจซึ่งจะวิเคราะห์ว่าความหมายและคุณค่าของชีวิตตามแบบเซนเสนออย่างไร และความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสรรพสิ่งในชีวิตประจำวันควรมีท่าทีอย่างไร เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องและข้อเสนอที่มีการเรียกร้องให้ชีวิตในสังคมร่วมสมัยกลับมาทบทวนและมองความเป็นไปได้บนหลักการของความเป็ความจริง

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาจริยศาสตร์แบบเซน
2. เพื่อศึกษาสุนทรียศาสตร์แบบเซน
3. เพื่อวิเคราะห์ปรัชญาเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิดอภิปรัชญาแบบเซน หมายถึง แนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความจริง ความดี และความงามที่ไม่ได้ยึดอยู่กับสองขั้วตรงข้าม มองของสรรพสิ่งเชิงสัมพัทธ์และมองลักษณะที่ชี้ให้เห็นว่าขั้วตรงข้ามว่าเกื้อหนุนการมีอยู่ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อการสลายขั้วโดยละความยึดมั่นถือมั่นของการกำหนดคุณค่าแบบสุดโต่งตามค่านิยมกระแสหลัก

วิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตที่อยู่บนโลกทัศน์และชีวทัศน์แบบญี่ปุ่น ซึ่งคนญี่ปุ่นยอมรับว่าเป็นวิถีชีวิตท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมที่สามารถดำเนินไปบนความเข้าใจความจริง ความดี และความงาม พร้อมทั้งทราบถึงการมีอยู่ของตนเองทุกขณะและมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับผู้คน สังคมและธรรมชาติ โดยหยิบยกวิถีชีวิต 4 แบบ ได้แก่ อิคิไก (生き甲斐/Ikigai) คินสึจิ (金継ぎ/Kintsugi) อิชิโกะ-อิชิเอะ (一期一会/Ichigo-Ichie) และ วะบิ-ซะบิ (侘寂/Wabi-Sabi)

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดในวัฒนธรรมญี่ปุ่นและทฤษฎีของปรัชญาเซนทั้งหมดอยู่ในรูปของเอกสารเป็นสำคัญ โดยทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอภิปรัชญาแบบเซนและแนวคิดเรื่องชีวิตที่ดีในสังคมร่วมสมัย โดยมีวิธีการ ดังนี้

1. ค้นคว้า รวบรวมเอกสารและงานวิจัย รวมถึงหนังสือที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทวิลักษณ์และอทวิลักษณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขอบเขตของจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์แบบเซน
2. ค้นคว้า รวบรวมเอกสารและงานวิจัย รวมถึงหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตที่ดีในแบบต่าง ๆ โดยจะมุ่งเน้นที่วิถีชีวิตในวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่มีกลิ่นอายของเซนแฝงอยู่ในแนวคิดอทวิลักษณ์ของเซนและในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น 4 แบบ ได้แก่ อิกิไก (生き甲斐/Ikigai) คินสึงิ (金継ぎ/Kintsugi) อิจิโกะ-อิจิเอะ (一期一会/Ichigo-Ichie) และ วะบิ-ซะบิ (侘寂/Wabi-Sabi)
3. วิเคราะห์แนวคิดทวิลักษณ์และอทวิลักษณ์ปรากฏในวิถีชีวิตแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะในขอบเขตของจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์แบบเซน เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตประจำวันเหล่านั้นว่าดำเนินบนหลักการอทวิลักษณ์อย่างไร
4. นำเสนอด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ในแนวคิดอทวิลักษณ์ของเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น

5. ผลการวิจัย

5.1 แนวคิดจริยศาสตร์แบบเซน

ปรัชญาเซนมีความมุ่งหมายสำคัญเชิงจริยศาสตร์ในการพยายามทลายความยึดมั่นถือมั่นในข้อสุดโต่งในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า ทวิภาวะ ลักษณะสำคัญของแนวคิดทวิลักษณ์มุ่งเน้นการจัดแบ่งคุณค่าและลักษณะต่าง ๆ ออกเป็นสองขั้วตรงข้ามกัน เช่น ดี-เลว สวย-ชั่เหร่ ดำ-ขาว เป็นต้น คุณค่าเหล่านี้ถูกผูกติดอยู่กับ คำ ที่ใช้เรียกและทำให้ผู้ใช้ภาษาทั้งหลายเกิดความเคยชินกับการให้คุณค่าของสิ่งนั้น ๆ จนเกิดการตัดสินคุณค่าในชีวิตประจำวันอย่างรวดเร็วและละเลยการมองสิ่งนั้น ๆ ตามความเป็นจริง เซนชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของทวิภาวะและพยายามเสนอทางออกบนความเข้าใจและให้คุณค่าสิ่งต่าง ๆ แบบอทวิภาวะ การไม่กำหนดขอบเขตของการเห็นสิ่งต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายคือการทำให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยตรงก่อนที่จะเกิดการวิเคราะห์แยกแยะเรื่องของผู้มองและสิ่งที่ถูกมอง การเห็นเช่นนี้จะเห็นในแบบที่มันเป็นทั้งนี้เพื่อไม่ให้เราเห็นโดยมีกรอบการมองที่ถูกกำหนดไว้ก่อนหน้า⁴

การมีสติตื่นรู้แบบเซนมุ่งหมายให้จิตแผ่ขยาย ลดทอนความรู้สึกที่เป็นทวิภาวะลง ปลดปล่อยวางการปรุงแต่งความจริงที่ว่างเปล่า และมองเห็นความเกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง ช่วยให้การมีสติในชีวิต

⁴ Byung-Chul Han, *The Burnout Society*, 28-29.

ประจำวันมีความต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น⁵ เป้าหมายของการปฏิบัติธรรมแบบเซนมุ่งทำให้จิตใจอยู่ในสภาพสมดุล สามารถเพ่งความสนใจไปที่จุดใดก็ได้ตามประสงค์ คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งมีแต่ความเร่งรีบ กัดดันทางการค้าและอุตสาหกรรม ได้ตกเป็นทาสความตื่นเต้นแรงกระตุ้นชั่วขณะ กระทั่งคนเหล่านี้จะเผาผลาญพลังทางประสาทให้หมดสิ้นไปก่อนเวลาอันควร จนตกอยู่ในสภาวะจิตไร้สมดุลในที่สุด แนวทางแบบเซนจะช่วยเยียวยาการสูญเสียพลังงานอันไร้ประโยชน์เหล่านี้ไปพร้อม ๆ กับการเตรียมพร้อมพลังทางจิตใจไปด้วย⁶

โดยทั่วไปมองว่ามีหลักเกณฑ์บางอย่างที่จะนำมาตัดสินการกระทำในครั้งหนึ่ง ๆ ว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ โดยมองว่าหลักเกณฑ์การตัดสินทางจริยศาสตร์ ผู้ปฏิบัติและศีลนั้นแยกออกจากกัน แต่แนวคิดจริยศาสตร์ในพระพุทธปรัชญาเซนมิได้แยกการปฏิบัติธรรมและผู้ปฏิบัติธรรมออกจากกัน เนื่องจากปรัชญาเซนพยายามชี้ให้เห็นถึงภาวะทางจริยะของผู้ปฏิบัติธรรมที่สูงส่งกว่านั้นน่าจะอยู่ที่ความสามารถที่จะปฏิบัติศีล-วินัย โดยข้อบังคับต่าง ๆ มิใช่กฎเกณฑ์ภายนอกตัวผู้ปฏิบัติอีกต่อไป หากแต่เป็นเพียงการแสดงออกซึ่งภาวะแห่งการดำรงอยู่ของผู้ปฏิบัติธรรมนั่นเอง ซึ่งเปี่ยมด้วยเมตตาธรรมและคุณค่าเชิงจริยะอันเป็นธรรมชาติและเป็นไปเอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมกับหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมนั้นไม่ได้แยกออกจากกัน แต่เป็นการแสดงออกอย่างเป็นไปเองตามธรรมชาติ อีกทั้งจริยศาสตร์ของโดเกนยังครอบคลุมถึงการทำให้ความจริงปรากฏในประสบการณ์ของมนุษย์ ชุดคำอธิบายเกี่ยวกับหลักความถูกต้องระหว่างมนุษย์ อยู่ในบริบทของการอธิบายความจริงของโลกด้วยเช่นกัน มนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มนุษย์ที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทางจริยะ จะต้องละตัวตน นี่คือการทำให้สรรพสิ่งประจักษ์ชัด การเห็นว่ามนุษย์เป็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่ดำเนินไปตามธรรมชาติเป็นการบรรลุธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์⁷

5.2 สุนทรียศาสตร์แบบเซน

บทหลักการของแนวคิดอภิปรัชญาในพุทธศาสนานิกายเซนนอกจากส่งอิทธิพลต่อแนวคิดจริยศาสตร์แบบเซนแล้วยังส่งอิทธิพลต่อแนวคิดสุนทรียศาสตร์แบบเซนเช่นกัน การให้คุณค่าเชิงสุนทรียศาสตร์แบบเซนมุ่งอธิบายความงามที่เป็นไปตามธรรมชาติ ปรากฏผ่านชีวิตประจำวัน อยู่เหนือโครงสร้างเชิงเหตุผล และไม่สามารถวิเคราะห์หรือกำหนดความหมายผ่านภาษาได้ชัดเจน โดยหลักการพื้นฐานของสุนทรียศาสตร์แบบเซน มีดังนี้

⁵ David R. Loy, *Money, Sex, War, Karma: Notes for a Buddhist Revolution*, 37-38.

⁶ D.T. Suzuki, *Studies in Zen*, ed. Christmas Humphreys (New York: Dell Publishing, 1978), 37.

⁷ สุวรรณา สถาอานันท์, *ภูมิปัญญาวิชาเซน: บทวิเคราะห์คำสอนปรมาจารย์โดเกน* (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2534), 67-71.

1. ความไม่สมมาตร (不均齊/Fukinsei) ความสมมาตรและการจัดวางสัดส่วนอย่างเป็นระเบียบ มีความสมส่วน สม่่าเสมอนั้นเป็นการกำหนดคุณค่าที่ไร้อิสระ ในปรัชญาเซนมุ่งให้คุณค่าต่าง ๆ ปรากฏออกมาอย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ ไม่ได้ถูกกำหนดและควบคุม ดังนั้นสุนทรียศาสตร์แบบเซนจึงเป็นแนวคิดของการสร้างความสมดุลผ่านความไม่สมมาตรที่ลื่นไหลไปตามธรรมชาติ⁸ มีตัวอย่างคือ วงกลม เอ็นโซ เป็นรูปวงกลมที่วาดด้วยพู่กัน เป็นสัญลักษณ์ของความไม่สมมาตร ซึ่งความงามในธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์ที่กลมกลืน ไม่สมมาตร แต่สมดุล

2. ความเรียบง่าย (簡素/Kanso) ความเรียบง่ายถือเป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งในการกล่าวถึงสุนทรียศาสตร์แบบเซน การจัดสิ่งไม่จำเป็น สิ่งซับซ้อนและฟุ่มเฟือยออกไป โดยมุ่งหมายให้สุนทรีย์นั้นปลดปล่อยที่คิดว่ามีอยู่ออกไปเพื่อกลับสู่สภาวะดั้งเดิม⁹ เป็นความเรียบง่ายที่จัดของตกแต่งที่เกินความจำเป็น ไม่เสแสร้งประดิษฐ์ สัมพันธ์กับความรู้สึกระส่ำระสาย ระเบียบ และตรงไปตรงมา เป็นการหวังผลทางจิตวิญญาณให้ได้มากที่สุดในขณะที่ใช้วัสดุและรายละเอียดน้อยที่สุด¹⁰

3. ความเป็นธรรมชาติ (自然/Shizen) เป็นความงามของธรรมชาติ ซึ่งคำว่า ธรรมชาติดังกล่าวมีความหมายครอบคลุม 2 นัยยะ คือ นัยยะแรก ธรรมชาติที่ไม่ถูกแต่ดัดโดยมนุษย์ และนัยยะที่สอง วิธีของมนุษย์ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ หรือที่ให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติ เป็นความหมายที่กว้างกว่า Nature¹¹ มุมมองต่อธรรมชาติของซิเซนยังหมายถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนต่างเคารพและเกรงกลัว¹² นอกจากนี้ยังอ้างอิงไปถึงความหมายของ *No Mind* ที่ไม่มีการคิดหรือกำหนดไว้ล่วงหน้า การกระทำของเราจะมีผลต่อผู้อื่นอย่างไร และการกระทำของผู้อื่นจะมีผลต่อเราอย่างไร แต่ปล่อยให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างอิสระ ปล่อยให้วิถีทางเผยความเป็นไปได้ที่มีออกมา¹³ จะเห็นศิลปะแบบเซนมักให้ความสำคัญกับพื้นที่ว่าง (space) เพื่อให้อิสระจากความเข้าใจและความคิดที่อยู่ภายใต้การกำกับของรูปแบบและโครงสร้าง ไม่ยึดมั่นถ่วงอยู่กับความงามที่เป็นแบบแผนชัดเจน

⁸ สุวรรณ สถาอนันท์, ภูมิปัญญาวิชาเซน: บทวิเคราะห์คำสอนปรมาจารย์โดเกน, 89.

⁹ D.T. Suzuki, *Zen and Japanese Culture* (New Jersey: Princeton University Press, 1959), 338.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 88.

¹¹ Joshua Gensetsu Smith, "The Real Meaning of Shizen," *Shizen Style*, January 20, 2019, <https://www.shizenstyle.com/post/the-real-meaning-of-shizen>.

¹² Yusuke Shibata, "Japanese Aesthetic Sense 'A View on Nature'," *Kogei Standard*, May 15, 2023, <https://www.kogeistandard.com/insight/serial/editor-in-chief-column-kogei/shizen/>.

¹³ D.T. Suzuki, *Zen and Japanese Culture*, 468.

สุนทรียศาสตร์แบบเซนมุ่งให้ความงามปรากฏตามสภาวะที่เป็นเช่นนั้น (ตถตา) ดังนั้น ความงามแบบเซนจึงเป็นศิลปะที่อยู่ในชีวิตประจำวันที่ไม่ต้องกำกับด้วยภาษา เหตุผล หรือ ความคิดที่ตายตัว แต่คือการเห็นคุณค่าของความจริงที่ปรากฏโดยธรรมชาติ เรียบง่าย และไม่สามารถจัดระเบียบแบบแผนรวมถึงรูปร่างให้ความงามนั้นได้

5.3 แนวคิดอภิปรัชญาแบบเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น

แนวคิดอภิปรัชญาแบบเซนปรากฏผ่านมุมมองเชิงจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นที่มีผู้คนกล่าวถึงเป็นอย่างมากและผู้วิจัยมองว่าแสดงออกซึ่งแนวคิดด้านจริยศาสตร์แบบเซน ได้แก่ *อิกิไก* (生き甲斐/Ikigai) และ *อิจิโกะ-อิจิเอะ* (一期一会/Ichigo-ichie) ส่วนด้านสุนทรียศาสตร์แบบเซน ได้แก่ *คินสึจิ* (金継ぎ/Kintsugi) และ *วะบิ-ซะบิ* (侘寂/Wabi-Sabi) โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.3.1 จริยศาสตร์แบบเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น

1) *อิกิไก* (生き甲斐/Ikigai)

หลักการดำเนินชีวิตของผู้คนในวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ถูกกล่าวถึงอีกครั้งในปัจจุบันทั้งอิกิไก กล่าวถึงการมองหาความหมายและเหตุผลของการมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นจริยศาสตร์การกำหนดเป้าหมายของชีวิตที่อยู่บนหลักการของการให้ความหมายกับชีวิตในทุกขณะ ซึ่งในสังคมปัจจุบันเมื่อตัวแปรในชีวิตเปลี่ยนไปการดำเนินชีวิตก็ไร้ความหมายเพราะยึดติดอยู่กับสิ่งอื่นตลอดเวลาไม่ได้อยู่กับความจริง ณ ปัจจุบันขณะ จนกลายเป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งทางออกหนึ่งของปัญหานี้คือ การมีจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ในชีวิต แต่การค้นหา อิกิไก ที่เข้าถึงได้ในชีวิตประจำวันก็เป็นเรื่องสำคัญที่ผลักดันให้มนุษย์ก้าวต่อไป จะเห็นได้ว่า อิกิไกไม่ได้มีบทบาทเพียงปลายทาง (End) ของชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นวิถี (Mean) ของชีวิตในทุกขณะด้วย อิกิไกสามารถถูกตระหนักได้โดยอาศัยการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ อิกิไกไม่เน้นการคิดด้วยเหตุผลว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ หรือการใช้เหตุผลซึ่งเป็นการบงการโดยตรรกะ แต่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ ซึ่งการซื่อสัตย์กับอารมณ์จะช่วยให้การหา อิกิไกง่ายขึ้น โดยมีตชิฮาชิได้เสนอว่าสิ่งที่มักเป็นอิกิไก คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกยินดีจากกันถึงของหัวใจ¹⁴

¹⁴ Francesc Miralles and Hector Garcia, *อิกิไก*, แปลโดย เพ็ญพิสาข์ ศรีวรรณารถ, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, 2561), 15-17.

อาจกล่าวได้ว่า อิกิโกะ มีนัยยะแฝงถึง 2 สิ่ง ได้แก่ 1. อารมณ์ความรู้สึกของประธานบุคคล (Subject) และ 2. เชิงวัตถุ (Object) เป็นสิ่งนอกตัวประธานบุคคล หมายรวมได้ทั้ง กิจกรรมตัวบุคคลผู้อื่น หรือสิ่งของวัตถุ เป็นสิ่งที่ทำให้ประธานบุคคลเกิดความรู้สึกถึงคุณค่าในตัวเอง และเปรียบได้ดั่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของตัวประธานบุคคลเอง และเมื่อพิจารณาถึงบทบาทของอิกิโกะ มีบทบาทหลักคือ เป็นสิ่งที่ทำให้ประธานบุคคลมีความสุขและตระหนักถึงคุณค่าในชีวิตของตนเอง และประการที่สองคือ บทบาทแฝง เป็นสิ่งที่ปรากฏผ่านการสัมภาษณ์ อิกิโกะของมิตซึฮาริ นั่นคือการคงประโยชน์ให้สังคม หากกล่าวโดยภาพรวมใหญ่ อิกิโกะ ไม่ผูกขาดกับเป้าหมายเดียวแต่จะมองเห็นเป้าหมายย่อย ๆ เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขและความตระหนักถึงคุณค่าของตนเองต่อตนเอง และต่อสังคมในทุก ๆ วัน

จริยศาสตร์แบบเซน มุ่งเน้นให้ใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ณ ปัจจุบันขณะ และไม่กำหนดเป้าหมายเพียงหนึ่งเดียว เนื่องจากการสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ แต่ละครั้งย่อมมีปัจจัยที่ต่าง และนั่นคือความเฉพาะของชีวิตในแต่ละช่วง อิกิโกะ เหมือนเป็นดังความหวังของการใช้ชีวิตที่วางเป้าหมายแบบหลวมๆ และเป็นไปได้บนฐานของความเป็นจริง แต่ในการกำหนดเป้าหมายก็ชัดเจนในความมุ่งมั่นและการลงมือทำอย่างเต็มที่ ดังนั้นในแต่ละช่วงวัยจึงสามารถเปลี่ยนแปลงเป้าหมายได้และปรับวิธีการได้ตามเหตุปัจจัยที่เหมาะสมและไม่ส่งผลเสียทำให้เกิดทุกข์

2) อิจิโกะ-อิจิเอะ (一期一会/ Ichigo-ichie)

วัฒนธรรมญี่ปุ่นที่เรียกว่า อิจิโกะ-อิจิเอะ แปลตามตัวอักษรหมายถึง ครั้งหนึ่งในชีวิตที่ได้พบเจอ มีนัยว่า การพบเจอในแต่ละครั้งและทุกสิ่งทีประสมมีความพิเศษเฉพาะตัวซึ่งไม่มีวันเกิดซ้ำแบบเดิมได้อีก¹⁵ เป็นแนวคิดที่เน้นย้ำการเอาใจใส่และคุณค่าของเหตุการณ์ปัจจุบันที่กำลังเกิดขึ้นรอบตัวซึ่งเมื่อเวลาล่วงเลยไปเหตุการณ์ดังกล่าวจะไม่หวนคืน

เป็นการให้ความหมายกับชีวิตทุกช่วงเวลาเช่นกันแต่ไม่ได้มุ่งหมายปลายทางแบบอิกิโกะ อิจิโกะ-อิจิเอะ มุ่งให้มนุษย์ใส่ใจในปรากฏการณ์แห่งชีวิตเพราะมองว่าเหตุการณ์ครั้งนี้มีเพียงครั้งเดียวในชีวิต ดังนั้นเราควรใส่ใจและมีความสัมพันธ์ในประสบการณ์นั้นอย่างเต็มที่ ถือเป็นการใส่ใจทุกช่วงขณะและทุกสิ่งที่พบบพบซึ่งวัฒนธรรมเช่นนี้เองที่ทำให้มนุษย์ไม่ละเลยความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว ปัจจุบันอิจิโกะ-อิจิเอะถูกใช้ในสองสถานการณ์ 1. การพบเจอคนแปลกหน้าหมายถึง

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 17.

การพบเจอที่น่ายินดีและไม่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต และ 2. การพบเจอคนที่รู้จัก หมายถึง การพบกันครั้งนี้มีความพิเศษเฉพาะตัว การเสียและมีรายเสียยังเสนอกฎ 10 ข้อของอิชิโกะ-อิชิเอะไว้ด้วย¹⁶ ดังนี้

1. อย่าปล่อยให้ช่วงเวลาพิเศษผ่านไป: โอกาสแต่ละครั้งปรากฏเพียงครั้งเดียว หากไม่คว้าไว้ในช่วงเวลาที่สามารถทำได้ นั้นหมายถึงการสูญเสียโอกาสนั้นไปตลอดกาล
2. ใช้ชีวิตราวกับว่าเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวในชีวิต: ความเฉพาะตัวให้เหตุการณ์แต่ละครั้ง นั่นคือเพียงครั้งเดียวของเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น การทักทายเพื่อนในทุก ๆ วัน แต่ละครั้งย่อมมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป
3. อยู่กับปัจจุบัน: อดีตไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และอนาคตนั้นไม่สามารถรู้อย่างแน่ชัดได้ เหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นและมีปฏิสัมพันธ์กับตัวประธานบุคคลคือสิ่งที่อยู่ในห้วงของปัจจุบัน
4. ทำสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน: การเปิดตนเองสู่สภาวะไคกะ (ดอกตูม หมายถึง สภาวะริเริ่มที่ได้รับแรงบันดาลใจ) และยอมให้สิ่งต่าง ๆ เข้ามาแบ่งบานเป็นสภาวะมังไก (ดอกไม้แบ่งบาน หมายถึง ความสำเร็จที่น่าชื่นชม) ในตนเอง
5. ฝึกซาเซน: หมายถึงการก้าวออกจากสังคมที่ร้อนแล้วเปิดประตูสู่ความยินดีสุข
6. ใช้การเจริญสติกับประสาทสัมผัสทั้ง 5: เพื่อเพิ่มการรับรู้ในห้วงเวลาของความเป็นมนุษย์ และช่วยให้ตื่นตัวต่อผู้รอบข้าง เพิ่มระดับอารมณ์ร่วมและการมีอิทธิพลผู้อื่น
7. สังเกตความบังเอิญ: เป็นแนวทางที่ช่วยการรับรู้สัญญาณเอกภพที่ถูกส่งมาให้ ช่วยเพิ่มความสามารถในการเดินตามเส้นทางแห่งความจริงที่ไม่สามารถมองเห็นได้
8. ทำการพบปะทุกครั้งเป็นงานเลี้ยง: ด้วยกรอบคิดที่ปรับเข้ากับอิชิโกะ-อิชิเอะ ทำให้การพบกันเป็นการสังสรรค์ได้ทุกคราโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยช่วงเวลาที่เหมาะสมเพื่อสัมผัสสิ่งพิเศษ เช่น ช่วงวันหยุด หรืองานวันเกิด
9. หากไม่ชอบสิ่งที่มีอยู่ ให้สร้างสิ่งใหม่ที่แตกต่าง: ธรรมชาติของมนุษย์นั้นสามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองได้บ่อยครั้งตามต้องการ หากรูปแบบที่เป็นอยู่นั้นน่าเบื่อเกินกว่าจะใช้ชีวิตแบบอิชิโกะ-อิชิเอะ ให้ถือโอกาสสร้างมันขึ้นมาใหม่
10. ทำตัวเป็นนักล่าช่วงเวลาพิเศษ: เพื่อเพิ่มความสามารถในการไขว่คว้าช่วงเวลาพิเศษที่สามารถพบเจอได้ในทุกวัน

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 240 - 243.

โดยสรุปแล้วข้อเสนอของการ์เซียและมีราเยส มีส่วนที่ขยายความออกไปจากข้อเสนอเดิมในงานเขียนของโซจิซึ่งเน้นย้ำการจัดการความรู้สึกนึกคิด โดยเป็นการพยายามดึงความรู้สึกนึกคิดออกจากบาดแผลในอดีตและความกังวลต่ออนาคตให้อยู่กับปัจจุบัน และตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นรอบตัว รวมถึงเสนอการทำให้สิ่งต่าง ๆ อย่างตั้งใจเพื่อให้สิ่งนั้นเกิดความหมายและคุณค่าต่อตัวเราอย่างแท้จริง เมื่อมองในมุมมองของจริยศาสตร์แบบเซนจะเห็นได้ว่าชีวิตเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ดังนั้นการพบกันแต่ละครั้งย่อมไม่ปรากฏรายละเอียดเช่นเดิม การให้ความสำคัญกับปัจจุบันขณะตามแนวคิดปรัชญาเซนจึงสอดคล้องกับวิถีแห่งอิจิโกะ-อิจิเอะ และการพบกันทุกครั้งจะเป็นความสัมพันธ์ที่เติมเต็มไปด้วยความหมายและคุณค่าเฉพาะตัว

5.3.2 สุนทรียศาสตร์แบบเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น

1) คินสิจิ (金継ぎ/Kintsugi)

คินสิจิ แปลว่าซ่อมด้วยทอง เป็นวิธีซ่อมเครื่องปั้นดินเผาของญี่ปุ่นแบบดั้งเดิม โดยการนำชิ้นส่วนที่แตกมาประสานกันด้วยยางรักเรียกว่า อูรุชิ จากนั้นจึงตกแต่งรอยซ่อมด้วยผงทองหรือเงิน โดยพื้นฐานแล้วคินสิจิมีความหมายโดยตรงถึงการซ่อมด้วยทอง ในวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ผู้วิจัยกล่าวถึงความงามแห่งชีวิตผ่านคำว่า คินสิจิ ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง เพราะสองคำนี้ไม่นำพาผู้ศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นเข้าใจความงามแบบกระเสหลกที่มีความสมบูรณ์แบบ ความสมมาตรหรือความถาวร แต่กลับทำให้เห็นความงามในแง่มุมที่ตรงข้ามด้วยเช่นกัน เช่น คินสิจิ เป็นศิลปะการซ่อมถ้วยชามอย่างหนึ่งของญี่ปุ่นที่แสดงให้เห็นถึงความงามของร่องรอยแตกร้าว่ามีความงามในตัวเอง ความงามปรากฏผ่านความจริงในร่องรอยนั้นที่จบลงไปแล้ว เราเพียงรับรู้ร่องรอยที่ปรากฏเพียงเท่านั้น ในเชิงปรัชญา คินสิจิถูกประยุกต์เพื่ออธิบายการจัดการกับบาดแผลทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เช่นเดียวกับการซ่อมรอยแตกของเซรามิก โดยเปลี่ยนจากการย้ำถึงข้อผิดพลาดแล้วปล่อยให้อารมณ์นั้นเรื่อรังอันเป็นการซ้ำบาดแผลในอดีตด้วยปัจจุบัน สู่ท่าทีในการมองว่าบาดแผลดังกล่าวเป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราวของชีวิตและนำเรามาสู่จุดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน¹⁷ คินสิจิจะเน้นย้ำที่การจัดการรอยบาดแผล เช่นเดียวกับการให้ความสนใจรอยแตกของภาชนะที่ถูกซ่อม และขอให้โดดเด่นด้วยการใช้สีทองแทนการใช้สีที่กลืนกับวัสดุ¹⁸ กล่าวคือ ไม่ได้ตั้งใจพรางร่องรอยความเสียหาย แต่เป็นการใช้บาดแผลเป็นองค์ประกอบในการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งใหม่โดยสิ้นเชิง ซึ่งโดยทั่วไปจะได้รับ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 134.

¹⁸ Nobuo Suzuki, ะบิ ะบิ: ความงามในความไม่สมบูรณ์แบบ, แปลโดย ศันสนีย์ วรรณางกูร (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, 2565), 144.

การชื่นชมและประเมินมูลค่าสูงกว่าวัตถุในลักษณะสมบูรณ์ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับวะบิ-ชะบิที่ไม่ได้พิจารณารอยแตกกว่าเป็นความบกพร่องแต่ชื่นชมในการมีอายุและนำประทับใจ

ชูซูกิได้สรุปบทเรียนจากคินสิจิไว้ 3 ประการ¹⁹ ดังนี้

1. ไม่จำเป็นต้องปิดบังรอยแผล มันเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวของเรา: บาดแผลจากการแตกร้าวและผ่านการซ่อมแซมนั้นแฝงไว้ด้วยเรื่องราวและมีคุณค่ามากขึ้น

2. สิ่งใดที่ทำให้เราอยู่รอดมาจนถึงตอนนี้ได้ สิ่งนั้นคือสมบัติที่มีคุณค่ายิ่ง: รอยแตกหักและผ่านการซ่อมแซมของภาชนะทำให้วัตถุนั้นน่าสนใจและมีคุณค่ามากกว่าสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นใหม่ซึ่งไร้รอยตำหนิ

3. อุบัติเหตุทำให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง: เช่นเดียวกับอุบัติเหตุกับไวโอลินของเฟิร์ลแมน ที่กลายเป็นจุดแข็ง และทำให้การเล่นไวโอลิน 3 สายนั้นโดดเด่นและน่าจดจำ

คินสิจิ สร้างความเข้าใจว่าความยากลำบาก ความไม่น่าพึงพอใจ และการสูญเสียเป็นสิ่งที่เราควรเฉลิมฉลองให้รอยแผลเหล่านั้นที่สร้างตัวตนของเรา ไม่มีอะไรเสียหายอย่างแท้จริงแม้มันจะเจ็บปวดในตอนแรกมากแค่ไหนก็ตาม ในทางปฏิบัติยังเตือนสติของเราว่าจุดอ่อนไม่ใช่สิ่งเสียหาย จุดแข็งไม่ใช่ข้อได้เปรียบแต่ทั้งจุดอ่อนและจุดแข็งเป็นสิ่งที่ทำให้เราเป็นเราทั้งหมด²⁰

2) วะบิ-ชะบิ (侘寂/Wabi-Sabi)

วะบิ-ชะบิ เป็นแนวคิดที่มีเอกลักษณ์แนวคิดแบบปรัชญาญี่ปุ่นอย่างโดดเด่น นั่นคือการคงความคลุมเครือของแนวคิด โดยไม่มีคำอธิบายที่อย่างชัดเจนตรงตัวรองรับ ซึ่งความคลุมเครือนี้ทำให้มีพื้นที่สำหรับทุก ๆ ความเป็นไปได้เสมอ²¹ ดังเช่นการค้นคว้าของเบท เคมป์ตันในการสนทนาเรื่องวะบิ-ชะบิกับชาวญี่ปุ่นและผู้เชี่ยวชาญหลายคน แนวคิดดังกล่าวถูกชี้แนะในลักษณะประสบการณ์ที่ไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจนรองรับ ดังนั้นการจะเข้าใจ วะบิ-ชะบิ ได้จึงจำเป็นต้องมีประสบการณ์ตรงด้วยตัวเอง ซึ่งวะบิ-ชะบิเป็นแนวคิดที่กว้างขวางและลึกซึ้งในคราเดียวกันมากกว่าการเข้าใจผ่านภาษาและการใช้เพียงเหตุผล²²

¹⁹ Nobuo Suzuki, *วะบิ ชะบิ: ความงดงามในความไม่สมบูรณ์แบบ*, 143-144.

²⁰ Erin Niimi Longhurst, *Japonisme: อิคิไก, การอาบป่า, วะบิชะบิ และอื่นๆ*, 79-80.

²¹ Nobuo Suzuki, *วะบิ ชะบิ: ความงดงามในความไม่สมบูรณ์แบบ*, 37.

²² Beth Kempton, *Wabi Sabi วะบิ ชะบิ: แต่ความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต*, แปลโดย วุฒิชัย ฤทธิชัย ฤทธิชัย ประกรกิจ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: บิบลีโอ, 2565), 46-51.

วะบิ-ชะบิ ทำให้เห็นโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ที่มีกลิ่นอายของสุนทรียศาสตร์แบบเซน กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นชีวิตหรือสรรพสิ่งก็ตามล้วนมีความงามในแบบของตัวเอง ความงามดังกล่าว ได้ผ่านความจริงในช่วงเวลาต่าง ๆ จนกลายมาเป็นความจริงในปัจจุบัน ซึ่งไม่ใช่เพียงความงามในรูปแบบที่ถูกกำหนดไว้ในกระแสหลัก แต่หมายถึงทุกสิ่งที่ปรากฏและเป็นไปตามธรรมชาติย่อมมีความงามของตนเองเสมอ ความตาย ความเสื่อมโทรม ความเก่า ความเศร้า เป็นต้น ล้วนแสดงให้เห็นความจริงความไม่เที่ยงแท้ถาวร ความไม่สมมาตร และความไม่สมบูรณ์ วะบิ ถูกเริ่มนำมาใช้เมื่อศตวรรษที่ 14 โดยพระเซนเพื่อสื่อถึงความสันโดษที่รู้สึกได้เมื่ออยู่ลำพังท่ามกลางธรรมชาติ ความหมายเดิมของ วะบิ ตามประวัติศาสตร์ หมายถึง ความงามและความสงบเย็นของสิ่งที่เติบโตเต็มหรือมีอายุ, หรือ ความรู้สึกที่สุขใจเมื่อซาบซึ้งถึงคุณค่าของความไม่สมบูรณ์แบบ ส่วนในปัจจุบัน หมายถึง ความเรียบง่ายแบบชนบท, ความสง่างามแบบเรียบง่าย ๆ ความสดชื่น ความผิดปกติหรือความไม่สมบูรณ์แบบทิ้งดงาม²³ กล่าวคือ ทัศนะแบบวะบิจะชื่นชมสิ่งต่าง ๆ อย่างที่มันเป็น ตามธรรมชาติ ส่วน วะบิที่ ปรากฏในวรรณคดีญี่ปุ่นมีนัยยะ ในเชิงสุนทรียศาสตร์มีนัยยะถึงความงามที่แฝงความมืดมน เป็นความงามท่ามกลางความโหดร้ายของชีวิต นั่นคือ ความไม่จีรัง ส่วนในพิธีชงชา วะบิ-ชะบิ ถูกใช้เชิงปฏิบัติโดยเซน โนะ ริคิว โดยพิธีของริคิวมีชื่อเรียกเฉพาะว่า วะบิฉะ มีนัยยะถึงคุณค่าความงามของความเรียบง่าย²⁴

ส่วน ชะบิ จากนัยยะทางพุทธเซนถูกใช้อธิบายถึงความเน่าเสีย ความหมายเดิมตามประวัติศาสตร์ หมายถึง ความร่วงโรย ความเหี่ยวแห้ง และการขึ้นสนิม ส่วนในปัจจุบันหมายถึง ความสันโดษของการใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ หรือความอ่อนล้าอิดโรย²⁵ และสำหรับชะบิ ยังมีที่ออกเสียงใกล้เคียงกัน ได้แก่ 1. ชะบิชิอิ (寂し い / 淋し い / Sabishii) หมายถึง ความโดดเดี่ยว เปลี่ยวเหงา หรือสันโดษ และ 2. ชะบิรุ (錆び る / Sabiru) หมายถึง การขึ้นสนิม ผุพัง หรือการมีอายุที่มาก คำว่าชะบิถูกวิวัฒนาการให้สื่อความงามที่ล้าลึกและสงบสุขอันเกิดจากเวลาที่ล่วงเลยไป ชะบิ จึงถูกใช้เพื่อสื่อถึงสภาวะที่ปรากฏจากการเดินทางผ่านเวลา เช่น ข้าวของเครื่องใช้ที่มีความเก่าเนื่องจากร่องรอยการใช้งานมาเป็นเวลานาน ส่วนในงานฝีมือมีความหมายถึงความพิถีพิถันที่ถูกกลั่นกรองออกมาผ่านเวลา ชะบิ ถูกใช้สื่อถึงพลวัตของสรรพสิ่งที่มีการวิวัฒนาการขึ้นและเสื่อมลงซึ่งอยู่ลึกกว่าการ

²³ Nobuo Suzuki, วะบิ ชะบิ: ความงดงามในความไม่สมบูรณ์แบบ, แปลโดย ศันสนีย์ วรรณางกูร (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, 2565), 38–39.

²⁴ Beth Kempton, Wabi Sabi วะบิ ชะบิ: แต่ความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต, 30–35.

²⁵ Nobuo Suzuki, วะบิ ชะบิ: ความงดงามในความไม่สมบูรณ์แบบ, 38–39.

ปรากฏบนพื้นผิวปรากฏของวัตถุ ความงามจากแนวคิดชะบิ จึงเป็นความรู้สึกที่ตอบสนองต่อความไม่เที่ยง และ ชะบิ ยังช่วยให้เห็นวัฏจักรชีวิตตามธรรมชาติผ่านการเชื่อมปัจจุบันเข้ากับอดีตซึ่งชีวิตมีปลายทางคือความตายรออยู่²⁶

ในเชิงสุนทรียศาสตร์ วะบิ-ชะบิ นับเป็นหนึ่งในแขนงซึ่งสัมพันธ์กับสุนทรียศาสตร์ญี่ปุ่นอื่น ๆ ซึ่งมีที่ชัดเจน 3 ประการ²⁷ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความไม่สมมาตร (不均齊/Fukinsei) เป็นแนวคิดของการสร้างความสมดุลผ่านความไม่สมมาตรที่เลื่อนไหลไปตามธรรมชาติ²⁸ มีตัวอย่างคือวงกลม เอ็นโซ เป็นรูปวงกลมที่วาดด้วยพู่กัน เป็นสัญลักษณ์ของความไม่สมมาตร ซึ่งความงามในธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์ที่กลมกลืนไม่สมมาตร แต่สมดุล

2. ความเรียบง่าย (簡素/Kanso) เป็นความเรียบง่ายที่ขจัดของตกแต่งที่เกินความจำเป็น ไม่เสแสร้งประดิษฐ์ สัมพันธ์กับความรู้สึกสะอาด สดชื่น เรียบร้อย และตรงไปตรงมา เป็นการหวังผลทางจิตวิญญาณให้ได้มากที่สุดในขณะที่ใช้วัสดุและรายละเอียดน้อยที่สุด²⁹

3. ความเป็นธรรมชาติ (自然/Shizen) เป็นความงามของธรรมชาติ ซึ่งคำว่า ธรรมชาติ ดังกล่าว มีความหมายครอบคลุม 2 นัยยะ คือ นัยยะแรก ธรรมชาติที่ไม่ถูกแตะต้องโดยมนุษย์ และนัยยะที่สอง วิถีของมนุษย์ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ หรือที่ให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติ เป็นความหมายที่กว้างกว่า Nature มุมมองต่อธรรมชาติของซิเซนยังหมายรวมถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนต่างเคารพและเกรงกลัว

6. อภิปรายผล

ปัญหาของผู้คนในสังคมบริโภคร่วมสมัย ในทัศนะของ ฮันและลอย เกิดจากการใช้ชีวิตที่ผูกติดอยู่กับการให้คุณค่าของตนเองและสรรพสิ่งแบบทวิลักษณ์ ซึ่งเป็นการมองชีวิตที่ตัดขาดความสัมพันธ์อันซับซ้อนกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งยังพยายามกอบโกยวัตถุและความเจริญเกิดความจำเป็น ซึ่งการใช้ชีวิตเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ในที่สุด ทางออกแบบเซนในการมองคุณค่าของชีวิตผ่านแนวคิดจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ กล่าวคือลักษณะที่เป็นทวิลักษณ์นั้นไม่ได้มีคุณค่าที่ตายตัว กล่าวคือ

²⁶ Beth Kempton, *Wabi Sabi วะบิ ชะบิ: แต่ความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต*, 52–54.

²⁷ Nobuo Suzuki, *วะบิ ชะบิ: ความงามในความไม่สมบูรณ์แบบ*, 87–90.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 89.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 88.

ความดีและความไม่ดี ความงามและความไม่งาม ไม่ได้เป็นคู่ตรงข้ามที่ขัดแย้งกัน แต่เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ปรากฏเพียงชั่วคราวของสิ่งนั้น ๆ เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่สามารถตัดสินได้ว่าสิ่งนั้นจะดีหรือไม่ดีแบบถาวร เป็นเพียงลักษณะที่เกิดขึ้นและกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จุดมุ่งหมายสำคัญของแนวคิดอทวิลักษณ์ในพุทธศาสนาพยายามมุ่งให้เราไม่是一切ข้ออ้างเนื่องมาจากการยึดในคุณค่าต่าง ๆ เพราะคุณค่าเหล่านั้นย่อมเปลี่ยนแปลงเสมอ

ภายใต้บริบทของจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์จะเห็นว่า ความทุกข์ของมนุษย์หนึ่งเกิดจากการเข้าใจว่าคุณค่าทั้งหลายถูกกำกับผ่านภาษาอย่างถาวร ทั้งที่ความจริงค่าเหล่านั้นเป็นเพียงค่าที่ถูกสร้างความหมายและคุณค่าผ่านระบบของภาษาเท่านั้น ไม่ใช่ความจริงตามที่มันเป็นที่เราไม่สามารถให้คุณค่ากับคำใดคำหนึ่งได้อย่างถาวร เนื่องจากการมีอยู่ของสิ่งหนึ่งมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ดังนั้นความไม่งามและความไม่ดีก็ย่อมมีการให้คุณค่าที่เปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม กาลสมัย หรือการเปลี่ยนระบบการให้คุณค่าก็ตาม เพื่อไม่ให้สิ่งเหล่านี้ที่มองบนฐานคิดแบบอทวิลักษณ์เป็นเหตุแห่งทุกข์ในชีวิต เราจึงควรเข้าใจสรรพสิ่งภายใต้หลักการของอทวิลักษณ์

บทบาทของแนวคิดอทวิลักษณ์ในพุทธศาสนาสามารถแบ่งออกเป็นการให้คุณค่าใน 2 ทาง ได้แก่ ทางจริยศาสตร์ที่มีบทบาทต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในชีวิตประจำวัน และบทบาทต่อการให้คุณค่าความงามในชีวิตประจำวัน ซึ่งบทบาทของเช่นคือการเข้าไปทลายความยึดมั่นถือมั่นในความสุขสูงสุด ความงามสูงสุด และเปิดโอกาสให้การมองรายละเอียดปลีกย่อยของสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็นว่าเป็นความดีและความงามของสิ่งนั้น ๆ หนึ่งเพราะเช่นมองว่าคุณค่าต่าง ๆ ที่สามารถอธิบายหรือกำหนดผ่านภาษานั้นล้วนถูกควบคุมโดยความหมายหนึ่ง ๆ ดังนั้นการใช้คำที่แสดงคุณค้าย่อมถูกให้ความหมายไปในที่ แต่หากกลับไปมองถึงความจริงแบบเช่นจะมุ่งหมายให้เราไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสภาวะที่เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งชั่ววินาที แม้แต่สภาวะตรงข้ามหรือที่เรียกว่าทวิภาวะ หรือลักษณะที่ปรากฏเป็นสองขั้วตรงข้ามกันก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เพราะความจริงแล้วสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยทุกขณะ ความจริงที่ปรากฏขึ้น ณ ปัจจุบันก็กำลังจะกลายเป็นอื่นในขณะต่อไป ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งเสนอการปฏิเสธการกำหนดคุณค่าแบบอทวิลักษณ์ผ่านแนวคิดจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์แบบเช่น ดังนี้

1. การปฏิเสธการกำหนดคุณค่าแบบอทวิลักษณ์ในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น ได้แก่ อิชิโกะ-อิชิเอะ และอิชิโกะ ผ่านมุมมองทางจริยศาสตร์แบบเช่น โดยมองสิ่งต่าง ๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา รวมถึงไม่มีความดีใดหรือสิ่งใดเป็นจุดหมายเดียวของชีวิต แต่เป็นการใช้ชีวิตที่มองเห็นความ

สัมพันธ์กับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวันว่าล้วนมีความสำคัญและมีความหมายต่อชีวิตของเราเสมอ การกำหนดเป้าหมายในชีวิตตามหลักการของอิชิโกะจึงเปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ช่วงของชีวิต โดยมองเห็นว่าช่วงเวลานั้นอะไรคือสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความหมายและจะมีวิธีการปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ อย่างจริงใจและตรงไปตรงมา ไม่ใช่การควบคุมแต่เป็นการเอาใจใส่และทุ่มเทชีวิตในช่วงเวลานั้นอย่างเต็มที่ต่อสิ่งที่สำคัญ ส่วนหลักการของ อิชิโกะ-อิชิเอะ มองความสัมพันธ์ของผู้คน สถานที่ และมิซาหรือเครื่องดื่มเป็นสื่อกลาง ทุกปัจจัยมีผลต่อความหมายของชีวิต ณ ช่วงเวลานั้น ๆ ดังนั้นเราควรให้ความสำคัญต่อชาที่ดื่ม เพื่อนที่นั่งจิบชาด้วยกัน ผู้ชงชาที่ตั้งใจชงอย่างพิถีพิถัน บรรยากาศในห้องที่สว่างพอดี กลิ่นหอมของชา และให้ความสำคัญแม้กระทั่งเวลาที่ปรากฏ ณ ขณะนั้นว่าไม่สามารถหวนกลับมาเปลี่ยนแปลงอะไรได้อีกและไม่เป็นนิรันดร์ ดังนั้นสถานการณ์ที่ปรากฏตรงหน้าคือช่วงเวลาแสนพิเศษกับคนที่พิเศษและชาที่ละมุน จะไม่เกิดสถานการณ์แบบนี้ขึ้นอีกแล้ว แม้จะเป็นคนเดิม สถานที่เดิมก็ตาม รายละเอียดรวมถึงเวลาที่ไม่มีทางหวนคืนก็ทำให้ทุกอย่างมีความพิเศษของตนไม่ซ้ำกับช่วงเวลาใด ๆ ดังนั้นเราควรตั้งใจทำให้ช่วงเวลานี้ให้ดีที่สุดด้วยความใส่ใจและเอาใจใส่ต่อทุกรายละเอียดที่เรากำลังเผชิญ หากมองในอีกมุมที่เป็นแง่เลวร้าย ที่ชีวิตที่แสนยากลำบากหรือการพบกันที่ไม่ประทับใจ ก็จะเป็นเพียงภาวะหนึ่งของชีวิตที่เราได้พบเจอ ไม่ได้หมายความว่ามันจะเลวร้ายตลอดไป หรือทำให้เราเป็นทุกข์ตลอดไป ทุกสถานการณ์เป็นเพียงหนึ่งช่วงเวลาและสถานการณ์ที่มีความหมายของตัวเอง เราในฐานะผู้รับรู้ควรทำหน้าที่เพียงรับรู้ ไม่ตัดสินว่าดีหรือไม่ พอใจหรือไม่ เพราะนั่นคือหนทางนำไปสู่ความทุกข์ สิ่งใดปรากฏสิ่งนั้นย่อมเป็นความจริง และมันย่อมดีในฐานะที่เป็นความจริง และงามในฐานะที่เป็นความจริง หากเรายอมรับทุกสถานการณ์ในชีวิตประจำวันได้เช่นนี้ชีวิตเราย่อมไม่เป็นทุกข์

2. การปฏิเสธการปฏิเสธการกำหนดคุณค่าแบบทวิลักษณ์ผ่านแนวคิดสุนทรียศาสตร์แบบเซนในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น ได้แก่ คินสึกิ และวะบิ-ชะบิ โดยมองว่าลักษณะที่งามและไม่งามในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นไม่ใช่ลักษณะที่เที่ยงแท้ถาวร เป็นเพียงการแสดงออกซึ่งลักษณะชั่วคราวเท่านั้น และไม่ว่าจะงามหรือไม่งามลักษณะตรงกันข้ามทั้งสองนี้ไม่ได้เป็นตัวกำหนดคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ว่างามหรือไม่งามตลอดไป คินสึกิ เป็นหลักการในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นที่มองว่าสรรพสิ่งล้วนมีความเสื่อม แตกร้าว ไม่สวยงาม เป็นธรรมดา ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องปกปิด ปิดบัง หรือกลบความไม่งามนั้นให้หายไป เพราะร่องรอยของลักษณะที่ถูกให้คุณค่าโดยทั่วไปว่าไม่งามถือเป็นส่วนเสริมให้สิ่งนั้นมีความเป็นตนเองที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กล่าวคือ ทั้งความงามและไม่งามของสิ่งหนึ่งล้วนแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งผู้มอง ไม่ควรตัดสินว่างามหรือไม่งาม สิ่งที่ได้ทำได้เพียงมองตามที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้นว่ามี

รายละเอียดร่องรอยอะไรบ้าง เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องแสดงประสบการณ์ของสิ่งนั้นนั่นเอง การซ่อมถ้วยชาด้วยทองโดยไม่ปกปิดรอยแตกร้าว นั้นแสดงให้เห็นถึงการยอมรับสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นส่วนหนึ่งของการผ่านประสบการณ์ของถ้วยชา นั้น หากเปรียบกับชีวิตไม่ว่าประสบการณ์ที่เราเคยเผชิญจะเลวร้ายหรือมีความสุขก็ล้วนแสดงถึงความเป็นตัวเราทั้งสิ้น ส่วนการมองความงามใน วัชระ-ชะบิ นั้นมุ่งหมายให้มองเห็นถึงภาวะหนึ่ง ๆ ของสรรพสิ่งว่าล้วนมีความหมายและความงามไม่ว่าสิ่งนั้นจะเบ่งบานหรือโรยราก็ตาม ทั้งนี้เพราะวัชระ-ชะบิ มุ่งหมายให้เรามองเห็นรายละเอียดของสิ่งหนึ่ง ๆ ที่สัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกับสิ่งตรงกันข้ามเสมอ ความงามและไม่งามล้วนเสริมให้อีกข้างมีความหมาย และมองว่าความงามคือลักษณะที่ปรากฏโดยธรรมชาติ ไม่ได้ปรุงแต่งหรือจัดวาง แต่งามด้วยการเป็นตัวของตัวเองตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ

7. องค์ความรู้ใหม่

จากวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นทั้ง 4 แบบที่หยิบยกมาวิเคราะห์นั้นเป็นวิถีชีวิตที่ถูกกล่าวถึงและได้รับความนิยมนอย่างมากในยุคปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าแนวคิดอทวิลักษณ์แบบเซนปรากฏใน 2 ประเด็น คือ ประเด็นทาง จริยศาสตร์ และประเด็นทางสุนทรียศาสตร์

1. ประเด็นทางจริยศาสตร์แบบเซนผ่านวิถีแห่งอิคิไก และอิจิโกะ-อิจิเอะ โดยที่อิคิไกจะมองว่าวิถีชีวิตหนึ่งมีความหมายเสมอไม่ว่าจะเจอเรื่องดีหรือร้าย ดังนั้นเราจึงมีเหตุผลที่จะตื่นขึ้นมาเพื่อใช้ชีวิตในวันใหม่ทุก ๆ วัน ส่วนอิจิโกะ-อิจิเอะ จะมุ่งเน้นความสัมพันธ์ของตัวเรากับสิ่งต่าง ๆ โดยที่เราควรใส่ใจต่อทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพราะมองว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ จะไม่เกิดขึ้นซ้ำเหมือนเดิมอีก ดังนั้นเราจึงควรต้อนรับอย่างยินดีในทุกๆ สถานการณ์ และทุกคนที่เข้ามาสัมพันธ์กับเรา

2. ประเด็นทางสุนทรียศาสตร์แบบเซนผ่าน วิถีแห่งคินสึจิ และวัชระ-ชะบิ โดยมองว่าคินสึจิมีส่วนช่วยให้การมองความล้มเหลว ความไม่สมบูรณ์ หรือบาดแผลต่าง ๆ ทั้งสิ่งของและชีวิตของเรานั้นมีความหมาย โดยที่เราไม่ต้องพยายามลบหรือปิดบัง ความจริงที่แสดงออกมานั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความหมายของสิ่งนั้นได้อย่างสวยงาม ส่วน วัชระ-ชะบิ เป็นการให้คุณค่าต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเพราะนั่นเป็นเสมือนเรื่องราวที่สิ่งนั้นหรือผู้นั้นประสบมาผ่านการใช้ชีวิต ดังนั้นมันย่อมงดงามเพราะมันคือความจริงของชีวิต แม้กระทั่งความตายที่เป็นส่วนสุดท้ายที่ทำให้ชีวิตนั้นมีคุณค่า

8. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

8.1 บทสรุป

การใช้ชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบันอยู่บนความเข้าใจพื้นฐานของทวิลักษณ์เป็นสำคัญ และความเข้าใจเช่นนี้ทำให้เกิดทุกข์ตามมา แนวคิดอทวิลักษณ์แบบเซนที่ปรากฏในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นมุ่งหมายให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่เป็นทุกข์ โดยมองสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏตามความเป็นจริง ดังวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นทั้ง 4 แบบได้แก่ อิกิโกะ อิจิโกะ-อิจิเอะ คินสึจิ และวะบิ-ชะบิ แม้ว่าวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นจะได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อในศาสนาชินโตและศาสนาพุทธแบบมหายานแต่ก็มีการผสมผสานออกมาเป็นการดำเนินชีวิตที่ลงตัว ซึ่งแนวคิดอทวิลักษณ์ในเซนหมายถึงแนวคิดที่ไม่มองสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมอย่างสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง แต่มองว่าสิ่งต่าง ๆ ล้วนมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ดังนั้นจึงไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นความจริงเพียงด้านใดด้านหนึ่งได้เสมอไป เพราะหากมีปัจจัยที่ส่งผลให้ความจริงนั้นเปลี่ยนแปลงก็ย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ ความดีหรือความชั่ว ความงามหรือความไม่งาม ล้วนเป็นกับดักทางภาษาที่สร้างคุณค่าให้คำหนึ่ง ๆ หากมนุษย์มีความเข้าใจเช่นนี้การดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ย่อมเป็นทุกข์ แนวคิดอทวิลักษณ์แบบเซนมุ่งหมายให้เราข้ามพ้นการกำหนดคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งผ่านภาษา แต่เสนอให้เรามองความจริงตามที่มันปรากฏบนการเปลี่ยนแปลงจากเหตุปัจจัย ดังนั้นเราไม่สามารถตัดสินได้อย่างชัดเจนว่าอะไรดีหรือไม่ อะไรงามหรือไม่อย่างถาวร เมื่อเราไม่ได้คาดหวังต่อความจริงที่นิรันดร์ ความเข้าใจของเราต่อสรรพสิ่งตามที่มันเป็นและเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยทุก ๆ ขณะ จะไม่นำเราไปสู่ความทุกข์

8.2 ข้อเสนอแนะ

แนวคิดอทวิลักษณ์แบบเซนเป็นแนวคิดที่มีความน่าสนใจอย่างมากและเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับการดำรงชีวิตยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายและแก่งแย่งชิงดี และมีรูปแบบวิถีชีวิตของหลายวัฒนธรรมทั้งในโลกตะวันออกและโลกตะวันตกนอกเหนือจากวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ถูกนำมากล่าวถึงและส่งเสริมให้มองโลกและชีวิตอย่างไม่ตัดสิน ไม่ส่งเสริมการยึดกับความจริงและคุณค่าด้านเดียว ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นหนทางที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีชีวิตที่ไม่เป็นทุกข์ท่ามกลางสังคมที่โกลาหล วิถีชีวิตเหล่านี้มีความน่าสนใจหยิบมาเป็นกรณีศึกษาในการนำแนวคิดอทวิลักษณ์แบบเซนไปวิเคราะห์เพื่อให้บูรณาการแนวคิดเกิดทางเลือกแก่ผู้คนในยุคปัจจุบันในการใช้ชีวิตเพื่อไม่ให้ทุกข์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. หนังสือ

สุวรรณา สถาอานันท์. ภูมิปัญญาวิชาเซน: บทวิเคราะห์คำสอนปรมาจารย์โดเกน. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2534.

Kempton, Beth. Wabi Sabi ะบิ ชะบิ: แต่ความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต. แปลโดย วุฒิชัย ฤทธิชัย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บิบลีโอ, 2565.

Longhurst, Erin Niimi. Japonisme: อิคิไก, การอาบป่า, ะบิชะบิ และอื่นๆ. แปลโดย ณัฐพงศ์ ไชยวานิชย์ผล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: broccoli, 2563.

Miralles, Francesc and Garcia, Hector. อิคิไก. แปลโดย เพ็ญพิสาข์ ศรีวรรณารถ. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, 2561.

Santina, Peter Della. ต้นไม้แห่งโพธิ์: คำสอนพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน และ อภิธรรม. แปลโดย สมหวัง แก้วสุฟอง. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่: โพธิ์บัณฑิต, 2561.

Suzuki, Nobuo. ะบิ ชะบิ: ความงดงามในความไม่สมบูรณ์แบบ. แปลโดย ศันสนีย์ วรรณางกูร. กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, 2565.

ภาษาต่างประเทศ

1. หนังสือ

Han, Byung-Chul. The Burnout Society. Translated by Erik Butler. United States: Stanford University Press, 2015.

Loy David R. Money, Sex, War, Karma: Notes for a Buddhist Revolution. United States: Wisdom Publications, 2008.

Suzuki, D.T., *Zen and Japanese Culture*. Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1959.

Suzuki, D.T., *Studies in Zen*, ed. Christmas Humphreys. New York: Dell Publishing, 1978.

2. ข้อมูลจากเว็บไซต์

Joshua Gensetsu Smith. “The Real Meaning of Shizen.” *Shizen Style*, January 20, 2019.
<https://www.shizenstyle.com/post/the-real-meaning-of-shizen>.

Yusuke Shibata. “Japanese Aesthetic Sense ‘A View on Nature’.” *Kogei Standard*, May 5, 2023.
<https://www.kogeistandard.com/insight/serial/editor-in-chief-column-kogei/shizen/>.